

Abramowicz, Andrzej

"Fontes Archaeologici Posnanienses",
Vol. XXVII, Poznań 1978; "120 lat w
służbie muzealnictwa", Włodzimierz
Błaszczyk, Poznań 1979 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 25/2, 421-423

1980

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ani we wstępie ani też w skorowidzu nie wyjaśniono zasad pisowni nazwisk; otóż niektóre podane są w formie zlatynizowanej, inne w brzmieniu litewskim, a większość w poprawnym brzmieniu polskim. Odbiega to — na szczęście — od zasad przyjętych w równoległej opublikowanej jubileuszowej bibliografii Uniwersytetu Wileńskiego, gdzie niemal wszystkie nazwiska otrzymały brzmienie litewskie.

Szata graficzna bibliografii jest staranna; szkoda tylko, że jedynie hasła autorskie podano czcionką półgrubą, natomiast haseł tytułowych nie wyróżniono w ten sposób, co utrudnia lekturę.

Bibliografia druków typografii Akademii Wileńskiej zainteresuje z całą pewnością historyków oświaty i nauki; jest ona jedną z cenniejszych i pożyteczniejszych, jakie się ostatnio ukazały.

Henryk Baranowski
(Toruń)

„Fontes Archaeologici Posnanienses”. *Annales Musei Archaeologici Posnanienses*. Poznań. (1976), 1978 (w rzeczywistości 1979), Vol. XXVII 169 s. ilustr. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu.

Włodzimierz Błaszczyk: *120 lat w służbie muzealnictwa*. Muzeum Archeologiczne w Poznaniu (1857—1977). Poznań 1979, 143 s. Biblioteka popularnonaukowa Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Nr 10. ilustr.

Rzadkie są w Polsce instytucje naukowe, które mogą legitymować się 120-letnią historią. Należy do nich Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, które w 1977 roku święciło taką właśnie rocznicę. Poplonem uroczystości jubileuszowych są omawiane publikacje. Na szczególną uwagę zasługuje XXVII tom „Fontes”, poświęcony właściwie w całości różnym aspektom dziejów muzeum poznańskiego. Wypełniające go prace stanowią rozszerzone wersje, wzbogacone o przypisy i ilustracje, referatów i komunikatów wygłoszonych na sesji naukowej w dniu 20 października 1977 roku.

Tom otwiera opracowanie dyrektora muzeum, dra Włodzimierza Błaszczyka: *Muzeum Archeologiczne w Poznaniu w 120 rocznicę (1857—1977)*. Jest to szkicowy zarys dziejów instytucji od momentu zrodzenia się myśli powołania „Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim”, co miało miejsce 23 września 1857 roku w związku z powstaniem Wydziału Nauk Historycznych i Moralnych w ramach tworzącego się Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk — przez kolejne reorganizacje, upadki i wzloty — aż do dzisiejszego stanu. Istotnym wzbogaceniem artykułu jest materiał ilustracyjny, a w nim m.in. fotografie Maksymiliana Studniarskiego, pierwszego konserwatora zbiorów, Władysława Wierbińskiego, trzeciego z kolei konserwatora (1866—1888), Bolesława Erzepkiego, czwartego konserwatora (1885—1914) oraz Władysława Jażdżewskiego, przewodniczącego Wydziału Archeologicznego Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w latach 1886—1891. Zwracają też uwagę reprodukcje kart tytułowych wydawnictw archeologicznych związanych z kręgiem poznańskim. Historyka archeologii zainteresuje szczególnie reprodukcja odezwy zarządu Towarzystwa Przyjaciół Nauk z dn. 13 maja 1878 r. podpisanej przez Hieronima Feldmanowskiego, z apelem o nadsyłanie zabytków do zbiorów Towarzystwa, z położeniem nacisku na zabytki archeologii pradziejowej. Jednak do podpisu pod reprodukcję wkraśl się błąd (1978 zamiast 1878), który nie został skorygowany w *erracie*, a — co gorzej — został powtórzony w kolejnej publikacji Wł. Błaszczyka: *120 lat w służbie narodu* (s. 12).

Dalej znajdujemy w „Fontes” serię artykułów, w których autorzy omówili dorobek naukowy muzeum w zakresie poszczególnych epok i okresów pradziejów oraz czasów późniejszych. Autorzy ci rozpoczynają swe opracowania od momentu wpłynięcia do zbiorów muzealnych pierwszych zabytków z danej epoki, okresu lub kultury, a kończą na stanie aktualnym. Są to prace: Andrzeja Prinke, *Rola Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w postępie badań*

nad epoką kamienia; Zbigniewa Pieczyńskiego, *Badania Muzeum Archeologicznego w Poznaniu nad wczesną epoką brązu*; Marii Zeylandowej, *Wkład Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w badania nad kulturą łużycką w Wielkopolsce*; Zbigniewa Żurawskiego, *Dorobek Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w badaniach nad kulturą pomorską*; Stanisława Jasnosza, *Osiągnięcia Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w badaniach nad okresami późnolateńskim i wpływów rzymskich*; Krystyny Dębskiej-Luty i Elizy Naumowicz-Śmigielskiej, *Osiągnięcia Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w badaniach nad wczesnym średniowieczem* i Zbigniewa Karolaka, *Badania Muzeum Archeologicznego w Poznaniu nad średniowieczną i nowożytną poznańską aglomeracją osadniczą*. Dalsza seria artykułów dotyczy różnych służb muzealnych: Aleksandry Lipińskiej i Wandy Tetzlaff, *Zbiory i archiwum naukowe Muzeum Archeologicznego w Poznaniu*; Wandy Tetzlaff i Anny Wojciechowskiej, *Pracownie konserwacji zabytków Muzeum Archeologicznego w Poznaniu*; Lecha Krzyżaniaka, *Dorobek Muzeum Archeologicznego w Poznaniu w zakresie współpracy z zagranicą*; Zofii Smoleniowej, *Rola i zadania biblioteki Muzeum Archeologicznego w Poznaniu*; Zenona Głogowskiego, *Wkład Muzeum Archeologicznego w Poznaniu do rozwoju nowoczesnego wystawiennictwa archeologicznego*; tegoż, *Muzeum Archeologiczne w Poznaniu w służbie społeczeństwa* i Ewy Stelmachowskiej, *Współpraca Ośrodka Naukowo-Oświatowego Muzeum Archeologicznego w Poznaniu z młodzieżą szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych*.

Z punktu widzenia historii nauki na uwagę w tej serii artykułów zasługuje opracowanie poświęcone zbiorom i archiwum przygotowane przez A. Lipińską i W. Tetzlaff, ponieważ informuje o zmieniających się sposobach inwentaryzacji i katalogowania zbiorów oraz o zasobie archiwaliów z tego zakresu. Autorki m.in. dają reprodukcję karty tytułowej spisu druków nadesłanych Poznańskiemu Towarzystwu Przyjaciół Nauk w latach 1858—1881 oraz dwóch kart pierwszej księgi inwentarowej zabytków — założonej w 1885 roku.

Jubileuszowy tom „Fontes” kończą artykuły poświęcone placówkom powiązanim w jakiś sposób z muzeum poznańskim: Włodzimierza Błaszczyka, *Dzieje Gnieźnieńskiego Oddziału Muzeum Archeologicznego w Poznaniu (1956—1972) i perspektywy jego rozwoju*; Mateusza Łastowieckiego, *Działalność Rezerwatu Archeologicznego w Gieczu w latach 1963—1977* i Stanisława Jasnosza, *Archeologia w wystawiennictwie i zbiorach regionalnych placówek muzealnych w Wielkopolsce do roku 1976*. Do tego dochodzi krótka wypowiedź zmarłego w 1977 r. Kazimierza Malinowskiego, który był m.in. długoletnim dyrektorem Muzeum Narodowego w Poznaniu. Wypowiedź ta: *A jednak Poznań był mecenasem sztuki* mniej się wiąże z tematyką tomu, ale wprowadza w atmosferę kulturalną stolicy Wielkopolski. Tom zamyka opis uroczystości jubileuszowych pióra Stanisława Jasnosza (*Jubileusz 120-lecia Muzeum Archeologicznego w Poznaniu*).

Przechodząc do refleksji ogólnych trzeba stwierdzić, że tom rocznicowy „Fontes” będzie niewątpliwie stanowił cenną pozycję dla historyka nauki, ale też niejednokrotnie stanie się powodem zżymania się tego historyka, którego może drażnić dominowanie nastroju podsumowania jubileuszowego ze szkodą dla ujęć charakterystycznych dla historii nauki. Podzielenie omówienia dorobku muzeum między kilku autorów, którzy dorobek ten przedstawili według klucza chronologiczno-kulturowego spowodowało, iż czytelnik dostaje wprawdzie dużą ilość interesujących informacji szczegółowych, ale traci z oczu dzieje instytucji, która przecież powiązana jest licznymi więzami ze społeczeństwem, któremu służy; instytucji naukowej, która pracowała stosując zmieniające się metody i podlegała zmiennym prądom naukowym. Znamienne jest, że autorzy bardzo skąpo powołują się na archiwalia, które przecież często naświetlają kulisy spraw i wskazują na motywy takich, a nie innych decyzji.

Z drobiazgów trzeba wytknąć wydawcom sporą ilość błędów typu korektorskiego, których jest więcej niż uwidoczniło w długiej erracie — do tej ostatniej zakradł się zresztą również błąd. Spośród niezręcznych sformułowań wymienimy zwrot o Bibliotece Kórnickiej, mającej „ponad 24 tysiące starodruków (w tym bez mała połowę rękopisów)”, s. 148. Z drobiazgów, dotyczących spraw merytorycznych, niepokój budzi sąd, iż W. Jażdżewski w 1880 r. na kongresie w Berlinie wygłosił referat: *Czy Słowianie dopiero w końcu VI-go wieku po Chrystusie zamieszkiwali kraje między Elbą, Odrą i Wisłą* (Z. Głogowski, s. 97). W rzeczywistości

dopiero po powrocie z kongresu uczony ten na forum Wydziału Historycznego Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego przedstawił referat pt. *Sprawozdanie z rozpraw kongresu archeologicznego berlińskiego dotyczących mianowicie kwestii: Czy Słowianie kraje pomiędzy Elbą a Odrą zamieszkiwali dopiero od VI wieku po Chrystusie?* Przed kongresem w Berlinie starożytnicy poznańscy byli pewni odwiecznej zasiedloności Słowian na tych terenach. Wątpliwość budzi też nazwanie W. Jażdżewskiego przedstawicielem „Narodowego Muzeum Polskiego”, co brzmi anachronicznie.

Następnym dyskusyjnym problemem jest ocena wykopalisk przeprowadzonych w 1842 roku w Gnieźnie. W. Błaszczyk pisze: „Zostały one z uwagi na metodę ich prowadzenia ocenione negatywnie” (s. 117). Trudno się z tym zgodzić historykowi nauki. Wykopaliska te były przeprowadzone z rozmachem i ze zdumiewającą pomysłowością techniczną. Współcześnie nie umiano jednak zinterpretować interesujących odkryć, które wtedy uczyniono, stąd potraktowano je jako nieudane. Można tu dodać, że wymieniony przez W. Błaszczyka ówczesny badacz Gniezna — K. Neu — podpisywał się później stale jako Karol Ney i częściej pod tym nazwiskiem występuje w bibliografiach.

Kończąc ten przegląd trzeba jeszcze kilka słów powiedzieć o popularnej wersji wydawnictwa jubileuszowego, a mianowicie o książeczce *120 lat w służbie narodu*. Autor zamknął dzieje muzeum w sześciu częściach, odpowiadających pewnym okresom jego istnienia. Są to: okres zbieractwa (1857—1885); okres tworzenia kolekcji archeologicznej (1885—1914); pełna stabilizacja i utworzenie Muzeum Prehistorycznego (1914—1939); lata okupacji hitlerowskiej (1939—1945); Muzeum w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej (1945—1968) i działalność od 1969 do 1977, tj. do rocznicy 120-lecia Muzeum Archeologicznego w Poznaniu. Książeczka jest bogato ilustrowana, zawiera bowiem 140 rycin.

Andrzej Abramowicz
(Łódź)

Technika w jejo istoriczeskom razwitiu ot pojavlenija rucznych orudii truda do stanowlenija tiechniki maszyno-fabrycznogo proizwodstva. Praca zbiorowa pod redakcją prof. dr techn. nauk S. W. Szuchardina i kand. techn. nauk N. K. Łamana i A. S. Fiedorowa. Moskwa 1979. Izd. „Nauka”.

Wydany przez Instytut Historii Przyrodznawstwa i Techniki Akademii Nauk ZSRR zarys historii rozwoju techniki zasługuje na szczególną uwagę nie tylko jako bardzo ciekawe dzieło, lecz równocześnie jako wzór dla historyków techniki w Polsce. Dlatego recenzja dzieła radzieckich uczonych powinna być możliwie dokładna i wnikliwa, gdyż może mieć wpływ na dalsze prace nad historią techniki.

Temat pracy radzieckich historyków techniki był niewątpliwie trudny, technika obejmuje bowiem swym zasięgiem wiele bardzo różniących się dyscyplin. Poza tym w ostatnim ćwierćwieczu ukazało się — w różnych krajach i językach — wiele prac dotyczących historii poszczególnych działów techniki. Trudno autorom ogólnej monografii dotrzeć do wszystkich takich prac i wykorzystać je.

Dalszą trudność stanowiła niezbyt duża objętość dzieła, liczy ono mianowicie 412 stron, w czym 375 stron tekstu. W tej sytuacji autorzy omawianego dzieła musieli dokonać licznych skrótów. Można tu wspomnieć, że opublikowane w Oxfordzie w latach 1955—1958 dzieło *History of Technology* składa się z siedmiu obszernych tomów.

Z tych względów zadanie opracowania zarysu historii techniki zostało powierzone całemu zespołowi wybitnych uczonych radzieckich (posiadających co najmniej stopień kandydata nauk technicznych).

Całość dzieła *Technika w jej historycznym rozwoju* została podzielona na pięć części. Podział ten — jak i przyjęta przez autorów periodyzacja — są niewątpliwie słuszne i świadczą o wnikliwym przemyśleniu tematu.